

ŞEYH LATİFÎ VE ESRÂR-NÂME ADLI RİSALESİ

Ayşe ÇELEBİOĞLU¹

ÖZET

İrânlı mutasavvıf Feridüddin Attar'ın yazmış olduğu Esrâr-nâme adlı mesnevi tasavvuf çevrelerinde çok beğenilmiş ve birçok şair tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. En çok bilinen manzum "Esrâr-nâme"ler Tebrizli Ahmedî ve Huzûrî'ye ait olanlardır.

Mensur "Esrâr-nâme"lerin en bilinenleri ise Molla Abdullah Simâvî (İlâhî) ve Şeyh Latîfî'ye ait olanlardır.

İnceleme yaptığımız ve metnini neşrettiğimiz Şeyh Latîfî'ye ait olan mensur Esrâr-nâme adlı eserin isim benzerliği ve ana fikri dışında Attar'ın eseri ile her hangi bir ortak tarafı bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Latîfî, Esrâr-nâme, risâle, mesnevi, tasavvuf

ŞEYH LATİFÎ AND HIS RISALE "ESRÂR-NÂME"

ABSTRACT

The masnavi called as "Esrâr-nâme" written by Persian sufi Feridüddin Attar was admired by those in sufism environment and was translated into Turkish by numerous poets. The most known poetical "Esrâr-nâme"s are of Tebrizli Ahmedî and Huzûrî.

The most known prose "Esrâr-nâme"s are of Molla Abdullah Simâvî (İlâhî) and Şeyh Latîfî.

Our study, which is a prose work called "Esrâr-nâme" and belonging to Şeyh Latîfî, does not have any common ground with the work of Attar except for name resemblance and identical sense of unity of existence.

Keywords: Şeyh Latîfî, Esrâr-nâme, risale, masnavi, sufism.

GİRİŞ

Didaktik bir eser olan Esrâr-nâme, Attar'ın ilk mesnevilerinden biridir. Tasavvufi ilkeleri hikâyeler ve efsanelerle açıklayarak ele alan eser, Türk Edebiyatında başta Mevlâna olmak üzere birçok şaire ilham kaynağı olmuş, tercüme ve nazireleri kaleme alınmıştır.

Türk edebiyatında "Esrâr-nâme" yazan şairlerden biri, XV. yy. da yaşamış olan Tebrizli Ahmedî'dir. Manzum olarak yazılmış olan Esrâr-nâme'nin Attar'dan tercüme edildiği söylenmiş olmasına rağmen aralarında 3 hikâyenin aynı olması dışında fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Attar eserini mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazmış, Ahmedî ise sadece 6 yerde bu kalıbı kullanmış olup, eserin geri kalan kısmını fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazmıştır. Yapılan araştırmalarda Attar'ın eserinin 3000 beyit civarında olduğundan bahsedilmektedir ancak Tebrizli Ahmedî'nin eseri 1865 beyitten oluşmuştur. Tebrizli Ahmedî'ye ait 19 nüsha tesbit edilmiştir (Ayan1996: LXII).

Attar'ın Esrâr-nâme'sinin bir başka tercümesi de Lâmekânî Hüseyin tarafından yapılmıştır. Kaynaklarda "İnsan-ı Kâmil" mesnevisi olarak geçen eserin "Esrâr-nâme" tercümesi olduğu Milli Kütüphanedeki nüshasından anlaşılmaktadır. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazılmış olan bu eser 537 beyitten oluşmaktadır (Tuğluk 2008: 818).

Attar'ın Esrâr-nâme'si ile büyük oranda benzerlik gösteren eser ise, XVI. yy.'da Huzûrî tarafından yazılmıştır. Huzûrî'ye ait farklı kütüphanelerde 7 adet nüsha tesbit edilmiştir

Abdullah Simavî (İlâhî)'nin yazmış olduğu Esrâr-nâme'nin Attar'ın Esrâr-nâme'si ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Mensur olarak yazılmış olan Esrâr-nâme, tasavvufi ahlak kitabıdır ve müellifin talebelerine yol göstermek amacıyla kaleme aldığı bir eserdir. Nüshaların büyük bir kısmı Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere 43 adet nüsha tespit edilmiştir (Özkan 2006).

Esrâr-nâme yazarlarından biri de Şeyh Latîfî'dir. On altıncı yüzyılda kaleme alınan Esrâr-nâme'nin müellifi Latîfî'nin kimliği konusunda çok kesin bilgilere sahip değiliz. Müellif eserinde kendisi hakkında pek fazla bilgi vermediği gibi tezkirelerde de Şeyh Latîfî'ye ait bir Esrâr-nâme tercümesinin varlığından bahsedilmemektedir. Bununla beraber, G. Ayan'ın Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme (İnceleme-Metin) çalışmasında Esrâr-nâme mütercimi olarak zikrettiği Şeyh Latîfî'nin, elimizde mensur eseri olan şahıs olduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyatımızda başka Latîfî'ler de, ad bırakmışlardır. Bunlardan en meşhuru, Tezkiretü's-Şuarâ sahibi, Kastamonulu Latîfî (1490-1582)'dir. Latîfî'nin Esrâr-nâme yazdığına dair kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Diğer Latîfî'lerden birisi, genç yaşta ölen ve doğum yeri bilinmeyen Latîfî, birisi de, Acemden gelip Haleb'e yerleşen ve Şeyh İbrahim'e bağlanan, Türkçe ve Farsça şiirler söyleyen, müzikde maharet sahibi olan Latîfî'dir. Bunlar arasında Esrâr-nâme yazanı, büyük bir ihtimalle, Bursalı Latîfî olmalıdır (Ayan 1996: XXXII).

Bazı tezkirelerde Latîfî hakkında tesbit edebildiğimiz bilgiler ise şöyledir:

Aşık Çelebi'nin Meşa'irü's-Şu'ara'sında bulunan bilgiler;

¹Yrd. Doç.Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, aysecele@gmail.com

Tüt-i Latîf Çelebi dirler rind ü @arif laîf ve yâr-ı ğarîf ü şâ'ir-i şerîfdür. Burusalıdır. Bir hâcenün oğlu ve 'Ulvi Yegânzâdenün li-ümm qarındaşıdır. Mevâli hîdmetinde huşûşa Kemâl Paşazâde-i merġüm terbiyyetinde olup kızî-askerlükden müteķâ'id Gürz Seydiden mülâzım olmuştur. Ba'dehü tarîķ-i kızâyâ 'âzım olmuştur. Zemân-ı cevânide şırde ġüsn-edâya ve laġnda luţf-ı şadâya mâlik olduġuçün bülbül gibi pür-şür u şaġab gördiler Tüt-i Latîf diyü laķab urdılar. Zemân-ı kızâda eline girdüġi Allah virdüġi mâlı cem' idüp İstanbulda Yenibâġçede bir medrese binâ idüp hayli meblaġ vaķf idüp kendüye şart itmiştür. Rümilinde vü Anaţolıda yüz elli aķçelük kızâ zabt itmiştür. Ğâliyan teķâ'üd idüp medrese-i mezkûre ile kıanâ'at itmiştür 'ilm-i taşavvufuñ 'alemisinden ve 'amelisinden zevķ idüp ihtiyâr-ı 'uzlet ü vaġdet itmiştür. Ancaķ üç dört kimesne muşâġabet ider mâ'adâdan nefret üzredür ve yolda râst gelse döner izin şapıdır selâm virmekden bile vaġset üzredür ve bi'l-cümle Haķ Te'âlâ ekâbir-i sa'âdetde tevfiķ virmişdür ki ümîddür ki anda dâ'im bâķm ola sâ'irlere daġı ol ġâl sarî vü mülâķi ola (Kılıç. 1994:374).

Kâf-zâde Fâ'izi'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ında sadece ölüm tarihi ve bir beyitle bahsedilmiştir.

Tüt-i Latîf ūoķuz yüz yetmiş iki'de fevt olmuştur. Bu beyt anuñdur.

Gerekmez tevseni çarġuñ meh-i nevden firâġum var
Bu ġalem kıştzârında ne çâķum ne oraġum var
(Kayabaş.1997:480).

Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin Tekiretü's-Şu'arâ adlı eserinde ise Latîfi'den şu şekilde bahsedilmektedir.

Hevâsı la'îf ve âbi hoş-güvâr olmañla mümtâz-ı büldân u emşâr olup nümüne-i cennâtin tecri min taġtihe'l-enhâru olan şehr-i Burusadan bir hâce-i mâldârüñ oñlıdır ki %ûfî La'îf dimekle şöhre-i vazîġ ü şerîf idi. Merġüm Gürz Seydiden mülâzemet olduġdan soñra manşib-ı kızâdan ġâzz-ı vâfi ve naşib-i evfer alup kesb-i sim ü zer ve taġil-i emvâl-i bî-ġadd ü mürr itdükde İstanbulda medrese binâ idüp kendüsi müderris olmuş idi. Niçe müddet şalâġ u taķvâ ile ġuşegir-i ġalem-i fenâ olduġdan soñra ūûfî-i büstân-saray-ı mülket-i beķâ olmuştur. Bu şıjr anuñdur. Gerekmez tevseni çarġı meh-i nevden ferâġum var
Bu ġalem kıştzârında ne çiftüm ne oraġum var (Ey-duran.1999:872).

İpekten'in yukarıda orijinal metinlerinden yazdığımız tezkirelerden sadeleştirerek aktardığına göre Tüt-i Latîfi hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir.

Latîfi (Ö. 972/ 1565) Bursa'da doğdu. Zengin bir tüccarın oġludur. Gürz Seydî'den mülâzım oldu. Müderrislik yaptı. Bir ara kadılıkta bulundu. Kazandığı para ile İstanbul'da Yenibahçe'de bir medrese yaptırıp vakıf kurdu. Mezarı medresesi bahçesindedir.

Gençliğinde güzel şiiirleri sebebiyle Tüt-i Latîf diye anıldı. Tasavvufa eğilimlidir(İpekten, İsen, vd.1988:320).

Şeyh Latîfi zaman zaman Şeyh İlahî ile de karıştırılmaktadır. Latîfi'ye ait olduğu kesin olan bazı Esrâr-nâme nüshalarının, kütüphanelerde İlahî adına kayıtlı olduğu tesbit edilmiştir.

Emir Buhari'nin müşşidi olan, Abdurrahman Câmî ile dostluğu bulunan ve Nakşibendî büyüklerinden Şeyh Abdullâh İlahî'nin Latîfi adlı Esrâr-nâme müellifi ile karıştırılması, belki de

Latîfi'nin eserinin ona daha lâyıķ görölmesinden olabileceği gibi, İlahî'nin "şeyh"liği de Latîfi'ye eklenmiş olabilir (Ayan 1996: XXXIII).

Tespit edilen Esrâr-nâme nüshalarının tamamı "Hamd ü sipâs..." şeklinde başlayıp farklı cümlelerle bitmiştir. Ayrıca, metin aralarında yer alan gazellerde Latîfi mahlasının kullanılması da bu eserlerin Şeyh Latîfi'ye ait olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Latîfi adına kayıtlı bulunan, Esrâr-nâme nüshaları şunlardır:

- 1.Topkapı Sarayı Müzesi Bağdat Kitapları Kütüphanesi No: 401.
- 2.Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi No: 1745.
- 3.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 2246.
- 4.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 950.
- 5.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 6417.
- 6.Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitapları No: 195.; Milli Kütüphanede MFA No: 3760/2.
7. Millet Kütüphanesi 34 AE Şeriyeye 940/5
8. Konya Yusufâġa Kütüphanesi D No: 693

Kütüphane kayıtlarında Feridüddin Attar adına kayıtlı bulunan ancak, Attar'ın Esrâr-nâme'si ile ana fikri dışında bir benzerliği bulunmayan bu eserin edebiyatımıza kazandırılması amacıyla metnin transkripsiyonu ve incelemesi yapılmıştır.

Kültür Bakanlığı Yazma Eserler kataloġunda Risale-i Esrâr-nâme adıyla kayıtlı bulunan eserin künyesi: Arşiv No: 42 Yu 693. Yazar adı: Ferid ed-din Attar. Bulunduğu yer: Konya Karatay Yusufâġa Kütüphanesi. Yazı türü: Arap-Nesih. Boyut: Tam meşin, şemseli, ıstampajlı, miklepsziz şirazeli.

İç düzen: Birinci sayfada Yusuf Aġa Kütüphanesi D No:693 kaydı, ikinci ve son sayfalarda ise Konya Milli Kütüphane Müdürlüğü'ne ait mühür bulunmaktadır.

Metin sayfa itibariyle 2a'dan başlayıp 24b'de bitmiştir. Eserin ilk sayfası 12 satır, diğer sayfaları 15 satırdan oluşmuştur. Başıġı "Hazâ Risâle-i Esrâr-nâme" olarak verilmiştir. Eserde istinsah tarihi ve müstensihî ile ilgili her hangi bir kayıt mevcut değildir.

Müellif, sebep-i telif bölümünde eseri yazma nedenini şu şekilde anlatır: Allah âlemleri kendi sırrını bildirmek amacıyla ve habîbi Hz. Muhammed'in aşkına yoktan var etmiştir. Yaratılıştan murat, Allah'ı bilmek ve tanımaktır. Her şey O'nun sıfatlarından surete gelmiştir, mana ve madde âleminde her ne var ise O'nun bir yansımasıdır; kurtuluş, bu bilgiye ulaşmak ile olur. İnsanlar yanlış yollara sapmaya ve bu gerçekten uzaklaşmaya başlamışlardır. Âlemin yaratılış hikmetlerine dair bu tarz ifadelerin ardından, Latîfi eserin kaleme alınış sebebini, hak yoldan uzaklaşmaya başlayan, yanlış inanışlara kapılıp iman hakikatinden uzaklaşan çağın insanlarını hakikat bilgisiyle uyarmak olarak açıklar.

Eser Arapça, Farsça kelime ve terkipler ile dinî terimlerin mevcudiyetine rağmen sade ve her seviyede okuyucunun anlayabileceği açık ve akıcı bir üsluba sahiptir. Eserin bütünü göz önüne alındığında şairin tasavvuf anlayışının üzerinde Mevlâna ve Muhyiddin-i Arabî'nin etkisi açıkça görölmektedir.

Vahdet-i vücüt düşüncesinin bütün merhalelerini eserde görmek mümkündür. Kitapta bölümleri ayıran başlıklar mevcut olmayıp, konular birbirini takip etmektedir. Vaaz şeklinde anlatılan dînî akîdeler ayet ve hadislerle desteklenmekte, bunların yanı sıra bazı dîn ulularının sözleri, isimleri ile birlikte zikredilmektedir. Metinde alıntılanan ayetlerin bazıları hatalı veya eksik yazılmıştır, tesbit edilen hatalar düzeltilerek metinde doğrusu yazılmış ve bu düzeltmeler dip notlarda göstermiştir. Eserde isimleri geçen bu âlimler şunlardır: Hz. Ali, Şeyh Mahmud Şebusterî, Mevlânâ, Yunus Emre, Seyyid Nesîmî, Hallac-ı Mansur, Bayezit-ı Bestamî ve Muhyiddîn-i Arabî. Elimizde bulunan nüshada, 5'i Latîfî'ye, 1'i de Şeyh Mahmut Şebusterî'ye ait olmak üzere 6 adet gazel mevcuttur. Yine Şebüsterî'ye ait birkaç beyit ile Yunus Emre'ye ait bir dördlük bulunmaktadır. Gazellerin son veya makta beyitlerinde Latîfî mahlası geçmektedir. Ayet ve hadislerin yazılmasından sonra konunun açıklanmasına geçilmiştir.

Hâzâ Risâle-i Esrâr-nâme

Hamd ü sipâs ol 'âlimü'l-ğaybü'l-ğuyûba sırr-ı hafâda olan kemâlât-ı kudretini haqîkat-i Muhammediyye münâsebeti sebebiyle gaybdan vücûda getirdi. Ve şalât ü selâm ol nûr-ı pâk-i nefis-i nâtikaya ve âline olsun kim sebep-i kevineyndür, vücûd-ı 'âleme yndür. Ve dahî vücûd-ı şerîfleri nizâm-ı 'âleme sebebdür. Ve dahî ben zâ'îf-i fakîr gördüm ki halk-ı 'âlem şüret-i ma'nânun ve dahî nefis-i nâtikânun ma'rifetinden almışlar dürlü dürlü mezâhibler ve ahbâr-ı muhâlifler peydâ oldı. Ben zâ'îf dahî gayret-i Haqq cûşa gelüp cânib-i feyyâza müteveccih olup bu Esrâr-nâme'yi şürete getirdüm. 'Âlemde talib-i Haqq olana yâdigâr ola. İy 'azîz evvel bil kim hilkat-ı 'âlemden murâd z uhûr-ı Haqq'dur kim 'âlem-i gaybü'l-ğuyûbda sırr-ı hafâda olan şifâtları münâsib vücûdlar ile şürete getirdi. Tâ kim 'ayân-ı Haqq ola. Pes ma'lûm oldı ki bu hilkatden murâd ma'rifetullahdur. Ve dahî hadîş-i kudside buyurdılar kim; "küntü kenzen mahfiyyen feahbebtü en u'rafe fe-halaktü'l halka li-enne u'rafe" hâmil-i evvel 'ayân olan vücûd-ı ahaddur, zât-ı mu'tlakdur. Varlığıñ 'aynıdır ol sebebden evvel mü'mine farzolan Haqq'un varlığın ve birligin bilmekdür, zîrâ evvel Haqq varlığın ve birligin 'ayân itdi. Ammâ vücûd-ı vâhid şifâtı münasebetiyle çok göründi. Haqîkatde zât-ı vâhiddür. Kâbil-i inkisâm degüldür. Mişlî yok, şerikî yok, mânendî yok, zıddı hem-fâsî yok. Zîrâ vücûd-ı mu'tlak şifâtdan kaç-ı nazar zıddı yok. Zîrâ vücûduñ zıddı 'ademdür, mişlî şerikî yok. Bu ma'nâyâ kim vücûd-ı mu'tlakdan gayrı esmâ'î şifâtı câmi' olmak mümteni'dür ve ammâ zât şifâtle 'ayân olur, şifât dahî zât ile 'ayân olur nitekim cânsuz ten vücûd bulmaz ve tensüz cân vücûd bulmaz. Elbetde ten vücûd bulmağa cân gerekdür ve cân vücûd bulmağa zâtında olan kemâlâtun izhâr itmege ten gerekdür. Öyle olsa zâhire bâtın gerek ve bâtına zâhir gerek, evvele ahîr, ahîre evvel gerek şürete ma'na gerek ve ma'naya şüret gerek hâlîka ma'hlûk gerek, ma'hlûka hâlîk gerek. Elbetde biri birisüz olmaz, öyle olsa şüret ü ma'na birdür. Meşelâ zübde-i ten cânla bir zübdedür ten ü cân itibârda ikidür ve haqîkatde birdür. Bâtın-zâhir, evvel-ahîr haqîkatde birdür ammâ itibâr-ı merâtibde çokdur. Zât-ı mu'tlak dahî esma-i şifâtle birdür ammâ zât-ı mu'tlak zuhûr itibârınca her mertebeden bir ad bulur. Meşelâ bâtın-zâhir diriz, evvel-ahîr diriz ve ammâ bâtında gerçi meşâyîğ merâtibe itibâr iderler ammâ itibârdur, zîrâ bâtın nûr-ı şafâdur bî-renk ve bî-şifât ve bî-nişândur, bî-nihâyetdür. Nûru'l-envâr "lâ-tüdrîkühü'l- ebşâr" sırrı Hu'da'dur. Zemân andan, ol

zemândan degül, mekân andan, ol mekândan degül ola merâtib-i ehadîyyetdür. Cemî' şüretten ve şifâtdan ve esmadan ve resimden münezzehtür. Andan mertebe var demek emr-i itibardur. Bî-vaşf vaşfa gelmez ammâ şüretün menşe'idür. Çün 'âlem-i bâtın hafâda olan sırları 'ayâna getürmek diledi. Evvel ta'ayyün buldı. Aña ta'ayyün-i evvel dirler ve 'âlem-i ceberût ve baħr-i a'zam ve ism-i a'zam ve ezel-i izâl ve zât-ı muhît ve 'aql-ı küll ve haqîkat-i Muhammediye ve Âdem-i haqîkî dirler. Ol sebebden Hâzret-i Muhammedü'l-Mu'ştafa şâllallahu 'aleyhi vesellem buyurur; "evvelu mâ-haleķ- a'llâhu-rühî, evvelu mâ-haleķ- a'llâhu-'aqlî" buyurdu ve Haqq sübhânehu ve te'âlâ anuñ haqqında buyurdu; "Lev-lâke lev-lâke le-mâ-halaktü'l-eflâk" zîrâ menşe-i vücûd-ı 'âlemdür, zât-ı ekberdür esmâ'î zât-ı şifâtı câmi'dür. İkinci mertebe ki taayyün buldı aña taayyün-i şânî dirler ve nefsi küll ü zâtü'l-bürüc ve 'ilm-i 'âlem-i ervâh ve hevâ-yı haqîk at dirler. 'Ayn-ı âyan şâbite dahî dirler. Andan soñra felek-i müşteri zuhura geldi. Andan soñra felek-i şems zuhura geldi. Andan soñra felek-i Zühre zuhura geldi. Andan soñra felek-i 'utârid zuhura geldi. Andan soñra felek-i kamer zuhura geldi. Andan soñra küre-i nâr ve küre-i havâ ve küre-i hâk ve humât ve nebât ve hayvân ve insân zuhura geldi. İmdi iy talib-i Haqq v' iy şâhib-i başret fehm eyle bu ma'na(yı) kim bunca zuhûratun evveli haqîkat-i insânîdür ve vücûd bulmak için tenezzül itdi. Esfel-i sâfilinde ahîr oldı, vücûda geldi, zâhir oldı. İtibâriyle taayyün-i bâtın idi. Pes bu ma'nadan evvel, ahîr, bâtın ve zâhir olan hemân haqîkat-i insânîdür. Ol sebebden Hâzret-i risâlet şellallahu 'aleyhi vesellem hâzretleri buyurur " men 'arefe nef-sehü fekad 'arefe rabbehü" buyurdu. Hâzreti Mevlânâ; "Ayn-ı zâtam, 'ayn-ı zâtam 'ayn-ı zât, benem müstecmi-i zât-ı şifât" didi. Mañşür âyinesi şâf olup zâtını esmâ-i şifâta câmi' getürdü "Ene'l Haqq" dirdi. Ve Hâzret-i 'Ali kerrem e'llahuvechehü câmi' hâzrete "Ene'llâh u ene'alî ve ene'alî" didi. Ve Bayezid-i Bistâmî rahmetu'llâhi 'aleyh buyurur; "leyse fi-cübbetî siva'llâh" didi. Ve nice evliya-yı kâmil bu ma'rifet-i nefste çok sözlere işâret eylediler. Mecmu'ınun sözleri birbirine muvâfıkdur. Hiç aralarında muhâlefet yokdur. Pes bu 'âlem-i esbâb vücûd-ı insândur. Nitekim bir zerdâlu çekirdegün diksen evvel adı çekirdedür ve bitdügi gibi küçük diyü ad virirsün büyüyecek uzun diyü ad virirsün ve budaklanıcağ budak dırsün, yapraklanıcağ yaprak dırsün ve çiçeklenicek çiçek dırsün ve hamlığına çağla dırsün ve kemâline irincek zerdalü dırsün. Her mertebede bir ad dırsün, ammâ haqîkatde bir çekirdekdür. Pes ağacdan ve budakdan ve yaprakdan ve çiçekden murad zerdalidür. Şöyle kim bâğbân eytse olur kim "iy zerdalü eger sen olmasan bu ağacı dikmezdim." Zîrâ ağacdan murad zerdalidür. Pes bu 'âlemün dahî çekirdegi haqîkat-i Muhammediye'dür ve hilkat-i 'âlemden murad oldur, ol sebebden Haqq te'âlâ şânında "Lev-lâke lev-lâke le-mâ-halaktü'l-eflâk" buyurdu, hadîş-i kudsidir.

Evvel ahîr sendedür sırr-ı 'ayân
Sen de iste bulasun genc-i nihân

Cümle 'âlem eşiginde bendedür
Sensün ol Mısr-ı 'azîz şâh-ı cihân

Haqq iken bâtında ideñ sen ezel
Ahîrinde zât iken oldın 'ayân

¹Metinde "...ılmışlar" şeklindedir.

²"Ben bilinmeyen bir hazîne idim, bilmek istedim, bilineyim diye âlemi yarattım." Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 208, İstanbul, 2002.

³"Gözler O'nu görmez, O gözleri görür; O latîf (gözle görülmez veya lütuf sahibi) ve her şeyi haber alandır, En'âm, 6/103.

Senden özge cism-i cāndan nesne yok
Kim ide kim vaşf-ı hālını beyān

Bī-niṣān idün ezel bezmüñde sen
Kimse virmedi niṣānuñdan niṣān

Lā-mekān tahtunda sultān-ı hafā
Hükümüne rām olmuşıdı kun fe-kān

İbn-i Kenānum bini qardaşlarum
Bu cihān cāhında kıldular nihān

Şatdılar Mıṣır-ı ‘aziz bende firār
Kılluḳ itdim nice yıl nice zemān

Hıdmetile Mıṣır’a sultān olmuşam
Ol dem azād bulmuşam emn-ü emān

Laṭīf lutf u vefā olsa nola
Çün ezel bezminde olmuş şād-mān

Senden özge cism-i cāndan nesne yok
Kim ide kim vaşf-ı hālını beyān

Bī-niṣān idün ezel bezmüñde sen
Kimse virmedi niṣānuñdan niṣān

Lā-mekān tahtunda sultān-ı hafā
Hükümüne rām olmuşıdı kun fe-kān

İbn-i Kenānum bini qardaşlarum
Bu cihān cāhında kıldular nihān

Şatdılar Mıṣır-ı ‘aziz bende firār
Kılluḳ itdim nice yıl nice zemān

Hıdmetile Mıṣır’a sultān olmuşam
Ol dem azād bulmuşam emn-ü emān

Laṭīf lutf u vefā olsa nola
Çün ezel bezminde olmuş şād-mān

Ve amma kaḅı zerdelu ḅam olsa aḅaḅ yapraḅ andan yegdür. Zīrā aḅaḅ yapraḅ sebebiyle nice zerdelu ḅaşıll olur amma ḅam zerdelu yimege yaramaz eger yire düṣse fānī olur andan nesne ḅaşıll olmaz eger insān-ı nāḅıṣ daḅı esfelde ḅalsa cānunı ḅabī‘at zulumetlerinden kırtarmazsa ḅayvandan beterdür ve daḅı ḅaḅḅ te‘ālā anların ḅaḅḅında “ulāike ke’l-en‘āmi bel-hüm eḅall” buyurdu. İmdi sen daḅı insān iseñ şıfāt-ı hayvandan cānuñı ḅırtar şıfāt-ı ḅaḅla mevşüf ol. Zīrā şıfāt-ı insānı oldur ki bu bābda ḅazret-i risalet-penah şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem buyurur: “taḅallaḅu bi-aḅlaḅı’llāḅ” zīrā ḅıllḅat-ı ‘ālemden murād vücūd-ı insāndur. Vücūd-ı insāndan murad zühūr-ı ḅaḅḅ’dur ve zühūr şıfāt-ı ḅaḅḅ’dur. Zīrā insān ḅaḅḅ’uñ emnīdür. Kenz-i maḅfūñüñ

cevāhirleri insānuñ zātında emānetdür ve gizlidir. Nādāndan yürüdüḅüz cevāhirler şıfāt-ı ḅaḅḅdur ammā şıfāt-ı ḅaḅḅ iki ḅısm üzerinedür; biri lutfdür ve biri ḅahırdur. Bu iki şıfāt aḅsām-la mü‘minde gerekdür. Eger ḅahır maḅhallinde şarf olunsa ‘ayn-ı lutfdür ḅazreti Mevlāna ḅuddise sırıahu bu bābda buyurmuşdur “Allahü’l-‘azīz kendözün bilene atası ḅanı ḅelāl ve kendözün bilm-iyene anası südi ḅarām olur”. Bu ma‘nāya kim anası sözünden murād vücūdı ḅasıl olup tā kim şıfāt-ı insānla mevşüf ola ve eger olmasa anası südi ve mecmu‘i yedüḅü ‘abeṣ olur, ḅarām olur zīrā ḅelāl loḅmadan murād ve ‘amel-i şāliḅden murād bunlardur. Toḅm şıfāt-ı ḅaḅḅdur ve şıfāt-ı vesīle-i ḅaḅḅdur. Pes ma‘lum oldu kim ol ḅıṣı ma‘rifet-i nefis-i nāḅıḅa’i kesb itmese anadan doḅalıdan berü cem‘i yedüḅü ḅarām imiş ve ‘amel-i riyā imiş zīrā ‘amel-i riyā ve ‘amel-i taḅlīd sebebi ‘azābdur maḅāmı veyl ḅāmusıdır ammā ḅelāl loḅma ve ḅaḅḅ için ḅuzur-ı ḅalble ‘amel göñül āyinesini pāk içindür bunların ḅaşıyyeti şöyledür. Ol sebebden ḅaḅḅ Te‘ālā emrü nehy eyledi ḅaḅḅ Rabb’dür ve ḅekīm-i ḅazıḅ dur ḅaḅı loḅmadan ḅaşıll olduḅun bilür ve her marāza bir dürlü şerbet baḅlamışdur ve her ḅaḅı marīz-i ḅabī‘at ḅabīb-i ḅazıḅıñ marāzasına münāsib şerbet içse ve ‘azāb-ı muḅālifden şāḅınsa elbetde şıḅḅat bulur. Meger ki marāz-ı mevṫ ola veya ḅabīb-i ḅazıḅ didüḅü gibi itmemiş ola ḅazret-i risalet ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki; “ḅırḅ ṣabaḅ her kim ki ḅalıṣ ve muḅliṣ ḅuzur-ı ḅalble ḅaḅḅa ‘ibādet eylese göñlinden ḅikmet ḅeşmeleri deline aḅa” demiş. Ol sebebden meşāyih ḅarıkında ḅırḅ ḅün ḅalvet oturlar. Şıfāt-ı ḅ abīḅelerden perḅiz iderler ve marīzlerine münāsib ‘amel iderler çünki perḅiz ve ‘amel-i şāliḅ iderler mizāclarındaki marāzlar za‘if olur çün müşsid-i kāmile göre ki vāḅı‘a benzinden bile kim marāzları neden za‘if olmuş hemān ki kendülükten şerbetün içüben hemān-dem evşāf-ı beşeriyetden ḅalāṣ ola şıfāt-ı ḅaḅḅ’la muttasıf ola her ḅaḅı ḅasta kim ḅabīb-i ḅazıḅa varmasa ve ḅikmet kitāblarıyla ‘amel itmese marāzları arṫa mizācun azdura ‘aḅ ibet ol marāzlar anı ḅelāk ide. İmdi iy ‘azīz kendü bilgüñle ‘amel-i ḅo, var müşsid-i kāmil iste. Bul ki kendüligüñ ve bilürlüğüñ marāzından kırtulasun eger kim marāzum bilürüm ve ‘amelin kıllurum dirseñ evvelā ol kendü bilürlüğüñ ‘ayn-ı marāzdur ve ‘acayıbdür. Şıfāt-ı şeytāndur. Bundan olur marāz olmaz. İmdi iy ‘azīz gizli marāzlar vardur ki sen anı bilmezsiñ ve ḅaḅ ṣaḅ ṣālim didüḅüne aldanırsun ṣaḅ ve ḅasta bilmege giriḅ ḅabīb-i ḅazıḅ gerek yoḅsa ‘avam marāzı ve marāzuñ aşıll nedendür ne bilür vay ol ḅastaya kim ḅabīb-i ḅazıḅa varmaya ve ḅikmet-i kitāb ile ‘amel itmiye. İmdi iy ‘azīz insāfa gel eger ‘ibādet ḅaḅḅ için olsa gerek kim ḅazret-i risalet ‘aleyhi’s-selām ḅırḅ ṣabaḅ ḅā‘at idenüñ göñlünden ḅikmet ḅeşmeleri deline aḅa demiş ve ḅazret-i risaletiñ ḅod sözi gerḅekdür. Elbetde didüḅü olur ve hem saña bu şāḅid yitmez mi? Kim bunca evliyālar ve ḅālibler ol söz ile ‘amel kıldılar ve murāda irişdiler. Pes ma‘lum oldu kim murād ḅaşıll olmasa, itdüḅün ‘amel riyā ve taḅlīd imiş. İmdi iy inşāfsuz gel inşāf eyle bunca ḅā‘at kılduñ ḅiḅ netice ḅaşıll olmadı her ḅıṣı ḅod kendü sözini bilür, ḅayra şormaḅ ne ḅacet sözini uzatduñ inşāfı olana bu ḅadarı yiter. İmdi iy ‘azīz bilesün ki ten marāzları gibi cānuñ daḅı marāzları tenle fānī olur ammā cān marāzları cānla bāḅıdür ve ten marāzlarınıñ daḅı-ı nihāyeti yoḅdur. Ammā enbiyā ve evliyā ḅazeratı yedi bābdur didiler, buyurlar

⁵Allah önce ruhunu yarattı, Allah önce aklımı yarattı. S.147 Yılmaz.

⁶“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım” Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, s.113.

⁷Enasır-ı erbainin dördüncü unsuru olan sudan bahsetmektedir, ancak yazım hatası yapılmıştır.

⁸“Kendini bilen Rabb’ini bilir.” Yılmaz, a.g.e., s.122.

⁹(Sırtımdaki) cübbemin içinde (Allah’tan başka bir şey) yoktur.” Yılmaz, a.g.e. s.114. Bkz. Dipnot 4.

¹⁰“Ol, hemen oldu” Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47-59; En’âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü’min, 40/68.

¹¹Metinde “kefân” şeklindedir, ancak yazım hatası olduğu düşünülmektedir “kenân” kelimesi daha uygundur.

¹²“Onlar hayvanlar gibidir, hattâ daha da sapık (daha da aşağı)” A’râf, 7/179.

¹³Allah’ın ahlakı ile ahlaklanınız. Münâvî, Et-Teârîf, s. 564.

ki cehennemün kapusu yedidir pes bize daği lâzım geldi ki anlara muvafakat idüp yedi bâb üzere söyleyelim tâ kim mü'minler ve tâlib olanlar bunlardan şakınalar ve anlardan kurtulmağa çäre ideler, imdi bil ki iy 'azîz ol yedi duyuyu didiler yedi şıfatdur. O şıfatlar(a) meşâyih işlâhatda şıfat-ı nâriye dirler ol şıfatların evvelî kibirdür, ikinci 'ucubdür, üçüncü kîndür, dördüncü şehvedür, beşinci gâzabdur, altıncı hırşdur, yedinci nazardur. Ve daği bu kapının miftâhı muhabet-i dünyâdur. Hâzret-i risâlet 'aleyhi's-selâm buyurur; "Hubblu'd-dünyâ, re'isi külli hıttı'e" ma'nâsı "Dünyayı sevmek cemî' günâhların başıdır ve hâzreti şeyh Muhyiddîn 'Arabî quddise sırrahu buyurur kim "yedi şıfatı gezdüm hiç birinde od bulmadum cehennem mâlikine şordum ki şıfatın odı nice oldu?" cevab virüp eyitmiş ki "tamuda od olmaz her kişi dünyâdan odını kendü getirür. Ol od ile tamu kızır, ol od içinde girü kendözünü yakar" ve hâzret-i risâlet buyurur "ed-dünyâ mezra'âtü'l- ahireti" ma'nâsı budur gibi, "dünyâ âhiretün ekin yiridür". İmdi her kişi 'ameliyle cennet bulur ve meşâyih daği buyurdılar ki nefis-i emmâre yedi başlı ejderhâdür, ya'ni nefis-i emmârenün yedi şıfatı vardır. Ol yedi şıfat kim zikr olundu. İmdi iy 'azîz gâyet pehlivân er gerekdür kim yedi başlı ejderhâ ile çakışa meger Hâk'k'dan 'inâyet ola tâ mürşidler nazaruna yetişe zîrâ mürşid-i kâmil nefisün cellâdıdır. Zinhâr mürşid etegin elden koma kim dünyâdan mahrûm gitmeyesün. Girü mürşid Rabbi Rabb'ü-l 'âlemîndür. Andan gayrı mürşid yok. Vesile'i terbiyyet ider ve ba'zılara vesile'i şüretsiz 'âlem-i gaybdan terbiyyet ider. Meczûb sâlikler gibi şunlar kim meczûb sâlik degüldür. Mürşid-i kâmile ihtiyacı var. Gerçi tâlib Hâk'ka kendü kendünün gayret eylese ve tebdil-i ahlâk eylese riyâzetle ve terk-i 'azâbla zaman ile câ'izdür. Eflâtun gibi ammâ kendü kendüliginden geçmege mümkün degildir. Öyle olsa mürşid lâzımdur, mürşidsüz olmaz. Hâkiqatda tebdil-i ahlâkdan murâd evşâf-ı beşeriyetden kurtulmağadır. Mâ-dâm ki beşeriyetden kurtılmaya şıfat-ı Hâk'kla mevşûf olmaya Şeyh Maḥmûd Şebusterî quddise sırrahu Gülşen-i Râz'da buyururlar ki;

"Beşer vaşında ol bilgili fânî
Ki Hâk evşâfının budur nişânî"

Meşâyih buyurmuşlar ki Hâk'ka varınca yol iki adımdur. Birisi kendüliginden giçmekdür ve birisi Hâk'la beḳâda bulunmağadır. Mâ-dâm ki kendüyi ve 'âlemî ol ki gayr-ı Hâk'kdur, unutmaya hergiz ma'nâ kapusu aña açılmaya kendü beşeriyetinden giçmege fenâ-fi'llâh ve Hâk'k'la beḳâ- bi'llâh olmağa beḳâ billah dirler ve hâkiqaten tebdil-i ahlâk buña dirler ve meczûb sâlike daği mürşid lâzımdur. Bâḫını zâhire taḫbiḳ için zirâ ekser meczûb sâlikler tecelliy-i zâta mazhar düşerler. Ol halde ne 'ilim ve ne 'âlim ve ne şüret ve ne ma'nâ ve ne âhret ve ne dünyâ ve ne hâk ve ne bâḫıl ve ne küfrü ve ne îmân ve ne şıfat ve ne nişân ve ne beyân kıılır. Kâne bir avuc toz idi Hâk'k'ın tecelli yerlerine karşı düşdi ve şavruıldı gitdi hic kendinün varlığı tozlarından nesne k almadı, hemân hâk kalur gerçi anda 'ilm olmaz ammâ 'ayn-ı ilimdir, 'ilim olmaduğı bu ma'nâyadur zirâ 'ilme 'âlim ve ma'lûm gerek vücûd-ı 'âlem mahv olsa ne 'ilim kalur ve ne ma'lum kalur eger hâk aşarlarından tecelli-i şüri vaḳi' olsa ve bâ-şıfatından tecelli eylese ma'ârif ol tecellilerde bunca ma'rifet hâşıl olur ve her tecelliye cihet-i münasebet nedür? Ve buna ne tecelli dirler ve envâr-ı muhtelif renk, renk olmağa cihet-i münasebet nedür? Bilmege mürşid gerek meczûb sâlik olsun elbetde mürşid lâzımdur. Şunlar ki iki cihâna kafa çevirdüler muhtâcdur yâ şunlar ki taḫîrât zulmetleri içinde muhabet-i dünyâ münasebetiyle dürlü dürlü oddan nûrânî zincirlerle bağlamışlardır. An-

lara havf farz-ı 'ayinedür. İmdi iy 'azîz bu dünya bir bâkire k abîh sehḫâre ve mekkâre qarıdur. Yüzi niḳâblıdur dürlü dürlü libâslar âltun incü la'l yâḳut ile müzeyyendür ve sihr-i çubuğı altundadır. Kendüyi mekkârelikle maḥbûbe gösterür. Her kim ki bunuñ mekr ü hîlesine aldandı hemân sihr çubuğı ile çarpar kimün eşek ve kimün it ve kimün hınzur ve kimün ilâ ve kimün ayu ve kimün maymün ider ve'l-hâşıl cemî-i şıfatı hayvânla mevşûf ider. Ammâ oğlanları bu sihrün te'îşirinden mest olup kendü hâllerinden bî-haberlerdür. Ah eger bu hâlde iken Hızr-ı zemâniye yetmez ise ve hayât âbîn içürmez ise ve âb-ı hayât ile vücûdlarına olan mekirleri yumaz ise şöyle bu hâl üzre kalsalar ol zaman ki şubḫ-ı kıyâmet ola bu dünyânun gâfletinden uyananlar kendülerün bu kabîh şüretle göreler, feryâd-ı âha düşeler çok bişmânlıklar ideler. Ammâ fâ'idesi olmağa zirâ tebdil-i şıfat bundadır. Ol 'âlem beḳâdur anda tebdil olmaz illâ meger ki bu dünyâda iken bir üstâd-ı kâmile yetişe aña ma'rifet âbîn içüre ve cemî-i vücûdlarında olan mekrleri ma'rifet âbî ile yuya ve eynine libâs-ı pādşâhî giyüre ki şıfat-ı Hâk'kdur eger temâm evşâf-ı beşeriyetden kurtulup evşâfı Hâk'kla mevşûf oldıysa ya'ni fenâ fi'llâh beḳâ bi'llâh oldıysa ol mâ'nâ ki şubḫ-ı kıyâmet ola kendüyi Hâk'la bâḳî göre ve Hâk'dan gayrı iki cihânda nesne görmiye şeyh Maḥmûd Şebusterî quddise sırrahu buyurur; "şıfatı terk it, er iseñ şıfatı heman tebdil idersin" zâta zâtı îmân getirse ve enbiyâ ve evliyâyı sevse ve ikrâr eylese ve evliyâ himmetiyle şıfat-ı kabîheden kurtılma ve şıfat-ı haseneleri kendüye 'âdet eylese ve tarîḳ-ı enbiyâ ve evliyâyı ri'âyet eylese kendüyi hûb nûrânî maḳâmlarda ve köşlerde ve sahrâlarda ve gülzârlarda ve pağçalarda göre. Şoḫbetleri hûb-rû melekler ve ḡilmânlar ve hürîlerle ola ammâ ne miḳdâr ihlâş ve itimâdı var ise maḳâmı ve müşâhibleri aña göre ola zirâ Hâk'k te'âlâ cenneti ve cehennemi insânun şıfatından yaradır. Nâriyyeden cehennemi halk ider ve nûriyyeden cenneti halk ider. Hâk'k te'âlâ Kelâm-ı Qadim'inde buyurur "femen ya'mel mişḳâle zerrâtin hayrân yerah ve men ya'mel mişḳâl zerrâtin şerrân yerah" Meselâ bir kişi bu dünyâda taḳvâsına göre nûrânî libâslar giye ve ne miḳdâr gayr-ı Hâk'k'dan gönlini şâf eylese ol miḳdâr yüce maḳâmlardan ve vâsî' sahrâlarda kendüyi göre ve ne miḳdâr kendüyi şıfat-ı hasenede 'âdet itse şıfatlarına münâsib gülzârlar göre ve ne miḳdâr ihlâşla zikr-i 'âdet eylese ol miḳdâr bağlar ve bağçeler ve yemişler kemâliyle olmuş göre. Ve ne miḳdâr ihlâş-ı haseneyi kendüye 'âdet eylese ol miḳdâr hûb-rû meleklerle ve ḡilmânlarla müşâhib ola. Ve ne miḳdâr bunda bîkr-i esrârlara sır-ı Hâk'k'dan vâḳif oldıysa ol sırlar hûb-ı hürîler olalar ve ne miḳdâr namâz kıldıysa farz olan namâzı aña göre laḫîf atlara bine ve eger namâzın sünnetlerin huzûr-ı kalble ri'âyet eylediye aña göre laḫîf egerlenmiş ve uyatlanmış ve laḫîf gömüldürük ve kuşḳun ve laḫîf 'ibâyası ola ve eger namâzda gönliñde Hâk'k'dan gayrı olmasa aña göre Burâḳlar ve envâr berḳ lâmi'ler Hâk'k'dan tecellî eyleye ve eger 'ışḳ-ı ilâhî gönliñde ḡalebe eylese ve Hâk'k'dan gayrıyı unutsa Hâk'k aña sâḳî ola nûrdan kadeḫler ve nûrdan şarâb-ı ḫâhür şunu vîre içecek. Hâk'k'ın tecellilerinden mest ola ve Hâk'k'dan gayrı görmeye. Ol nurlara şarâb-ı ḫâhür dirler bu ma'nâyı kim şarâbdur mest idicidir ya'ni Hâk'k'dan gayrıyı unutturucudur ve ḫühürdür ya'ni Hâk'k'dan gayrıyı gönliñden arıdicidir. Eger bu dünyâda gönliñde ırmağı aḳdıysa köşḳ altında süd ırmağı aḳa kalbinden k onan şefâdan bal ırmağı aḳa Hâk'k'dan gayrıyı unutsa şıfat-ı hâk la mevşûf olsa anda taḫtı altında âb-ı hayât aḳa bunda itdüğü fikr-i ḫâḳâyîḳ-ı eşyâ cevâhîrler ve la'l ve yâḳut ve mercân ola eger bu didiğünüz şıfatlar kalb-i şâfide olsa her ne kim görinse nûrdan maḳâmlar ola ve eger bunda Hâk'k'dan gayrıyı unutdıysa anda Hâk'k'dan gayrıyı fânî göre. Kendüyi Hâk'k'la bâḳî göre. İy tâlib

¹⁵"Dünya âhiretin tarlasıdır". Yılmaz, s.36.

¹⁶"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir" Zilzâl, 99/7-8.

var. Meselâ şîfât-ı Hakk evvel, âhîr, bâtın, zâhîr, hayy, mürîd, mütekellim, ‘alîm, hâlim, kerîm, rahîm, semî‘, başîr, kâhhâr, gâffâr ve şîfâtlardan gayrı ne kadar şîfât var ise mecmû‘i insânun vü‘üd şehrinde vardır. Meselâ evvel hilkat-ı ‘âlemden Hazret-i risâlet buyurur “evvela mâ- hâlak Allâh rûhî” dedi. Nazar-ı bi-hâkîkat evvelsün ve şüretde âhîrsün “lekad hâlaknâ’l-insâne fî ahseni takvîm şümme redednâhu esfel-i sâfilin illellezine âmenü” ilâahirihî ve zâhîrin vü‘üdüle ve bâtın sen rûhuñla rûh gizlüdür. Gizlülerden aşîkâredür, sen seni görürsün kim dirisün, cânun varlığından şek yok gizli olduğu cândandır ve nicedür görmezsin. Öyle olsa hâkîkatde evvelsün ve şüretâ âhîrsün, vü‘üd ile zâhîrsün ve cânun bâtıdır, gizlüdür ve hayâtla hayysun ve irâdetle mürîdsün ve mütekellimsün ve hâlimsün ‘alîmsün ve rahîmsün ve semî’sün ve kâhhârsun ve gâffârsun. Eger bu ma‘rifetun var ise gönül gözüñ aç ve iste, bul cemî‘i şîfât sende ‘ayân olupdur. İmdi iy tâlib-i Hakk şîfât-ı câmi‘-i zât gör kıandan imiş ammâ kıandesin sen de ‘âcizsün cehlile ve fâlimsün hâkîkı örtmekle, kâfire dağı Hakkı örttüğü için kâfir didiler. İy Hakk’ın varlığıñ ve birliğıñ ‘ayân görücü şehâdet idici mü’min cân gözüñ aç ve gör ki şîfâta câmi‘ zât kıandedür ve Hazret-i risâlet buyurur “men arefenefsehü fekad arefe Rabbehü” ve Mevlâna Rûmî buyurur “‘ayn-ı zâtem ‘ayn-ı zât benim ol müstecemî‘-i zât-ı şîfât” ve Yunus Emre hâzretleri buyurur

“Ben bunda seyr iderken ‘aceb sırta irdüm ağı
Siz de, görün bu sırrımı Hakkı bende buldum ağı
Bende buldum bende gördüm, benimle Ben olanı
Şüretime cân olanı, Kimdüğüñ bildim ağı”

İmdi iy tâlib-i Hakk gel gözüñ aç cismüñe ve cânuñna nazar eyle gör kim cismün aşlı kıan ve şafrân ve balğam ve sudadır. Ve bu dört çâr ‘anâşır-ı kâ’imdir. Ve çâr ‘anâşır dört tabî‘atla kâ’imdir, harâret, bürüdet, yabüset, ru‘ûbet, bu dört tabî‘at-ı bürüdet isimle kâ’imdir. Bürüdet ism-i Hakk’ın zâtıyla kâ’imdir ve zât isimlerindedür. Ve ol dört isim bunlardır, hayy, semî‘, kâdir, merîd. Şeyh Mağmûd Şebüsterî Gülşen-i Râz’ında buyurdılar ki; “‘anâşır şüretdür dört ismiñ bulardur ağvâli cân ve cismün ‘anâşırdan görmedi hüsn ü eşyâ ki zât-ı Hakk anuñladur, müsemâdur.” İmdi iy tâlib için cismün zâtı Allah ile kâ’imdir rûhuñ rûhu Allah ile kâ’imdir. Kıavlihi te‘âlâ; “hâlkê’l-insâne min fîyn. Şümme ca‘ale neslehu min sülâletin min mâ’in mehîyn. Şümme sevvâhu ve nefeha fîyhi min rûhıhı” diyü buyurdu. İmdi iy tâlib zâtun zâtullah ile kâ’imdir, rûhuñ rûhı Allah ile kâ’imdir. Ve Seyyid Nesîmi kıuddise sırrüh bu ma‘nâda buyurur: “Zât ileyim şîfât ile Kıadr ileyim Berât ile

Gül-şekerim nebât ile piste-dehâna sıgmazam”

Vü‘üd-ı ‘âlem Hakk’ın nûruyla mevcüddür. Kıavlihi te‘âlâ; “Allahu nûr’us-semavat ve’l-ard” ve hâzret-i risâlet penâh buyurur; “inne’llahe te‘âlî hâlake’l-hâlık fî zulmete şümme reşş ‘aleyhi min nûra” nûr-ı şîfât vücuddur ve zulmet-i şîfât ‘ademdür ve ehad-ı sırrullah, vü‘üd-ı zâtullah, mevcüd-ı nûrullah’dur. Vü‘üd-ı ‘âlemden üç nesne toğdı anlara mevâlîd-i selâse dirler. Ol mevâlîd-i selâsentün biri nebâtdür, biri hayvândur, biri insândur ve gök ata ve yer ana menziledindedür. Ve mevâlîd-i selâse münâsebetiyle zühûra gelür. Münâsebetün aşlı bu kim Hakk dilediğün ‘ayân ola heman kim cemâlınden niķâbıñ göttürdü ve cemâl-i nûrıñdan ‘arş vü‘üd buldı. Ve şavkıyla harekete geldi. Ve Hakk’ın cemâl-i nûrıñun pertevinden felekler vü‘üde geldi. Cünbişinden küre-i nâr germ olub harâretün yeryüzüne şaldı. Bu harâretün germiyetinden deryâdan buhar hâşıl oldu. Havâyâ ağdı ve havâda ru‘ûbetle cem‘ oldu bürüdet hâşıl oldu yağmur oldu yire indi. Hemândem yirde nebât zühûra geldi ve güneşün ru‘ûbetiñ havâyâ çekdi ol nebâtdan fazla olan yağmur şu oldu ve şu havâyâ ağdı. Güneş germ olıcağ nebâtda olan ru‘ûbeti dağı havâyâ çekdi ru‘ûbet münâsebetiyle nebâtı dağı bile çekdi. Nebât büyüdü hayvâna gıda oldu. Ve nebât ve hayvân insâna

gıda oldu. Vü‘üd-ı insâna gıda oldu, vü‘üd-ı insânda kıan oldu ol kıan ana rahmine düşdü kırık günde et oldu ve yürek yirinde bir damla kıan zâhîr oldu. İllâ gönül dirler mürür ile a‘zâ oldu ve a‘zâ bağladı, kıan a‘zâyı yudar. Hemândem dirilü müddetle toğar ve büyü, ‘âkıl olur. A‘zâ büyüüp terakķî itdikçe ‘âkıl-ı idrâk artı kırık yaşına varunca kırıkında her ne miķdâr zâtunda kemâle kıabil ise zühûra gelür. Ammâ nice zemân hayvânla me’nûs olup dururduñ şîfât-ı hayvânlar saña tabî‘at olubdur dedi. Ve hâkîkatun ki cânundur. Hakk’un ‘alî hâzinesinde iken Hakk’la me’nûs idi. Ve şîfât-ı Hakk cânuñda tabî‘at olmuş idi. Amma anda icmâl idi. Ol sebebden tenezzül idüp vü‘üde geldi. Tâ ki ol icmâl olan şîfâtlar vü‘üd sebebiyle kemâl bulaydı. Ammâ bu şîfât-ı hayvânlar ba‘zı şîfât-ı Hakk’a hicâb oldılar cân dağı bu tabî‘at-ı hayvânlar ile mağpûs olmuşdı. Çün kendözini bu zulmetler içinde gördü ünsiyet-i ezellî ağdı ve zâri kılıp, Hakk’dan dermân diledi. Hakk te‘âlâ er-rahâmu’r-rahimindür. Rahm idüp esirgedi ve bunda revânâm müjdeciler ve haber-ciler göğündürdü ve nâme dağı buyurdu kim şîfât-ı kıabîhelerle mevsûf olan gıdâlardan yimeyevüz ve şîfât-ı rezile olan ins ve cinden kaçup hâkîka şığınup ve muğabbet-i dünyâyı gönülden giderevüz, Hakk’dan gayra muğabbet itmiyevüz. Muğabbet-i dünyâdan başdan ayağa değin gısl idevüz tâ ki bir kııl dibi kıalmıya yunmadan ve günde beş kez muğabbet-i dünyâdan el yuyavüz ve muğabbet-i dünyâdan yüz çevürüp Hakk’dan yaña müteveccih olup cemâl-i kıable sana yüz kıutup Hakk’dan istimdâd taleb idevüz. Şeyâtinün şerrinden şükr-ü senâlar idüp, tabî‘at zulmetlerinde kıalmayup vü‘üd-ı dünyâdan kıurtulup, vü‘üd-ı hayvândan kıurtulup, insâna yetişıp, insân olduğumuzu bilevüz. Libâs-ı pâdişâhî alavüz. İki cihâna pâdişâh kılıp, vü‘üd-ı insân memleketinde gönül şehrin taht-ı sultâna hâlife kııldı. Gine ‘âkıl vezir ve gözi cäsüs ve kıulağı kıaraol virandâr kılıp ve kıudretün leşkerün ma‘âdin virüp, işbâtı kıılıç kıuşandı ve buyurdu kim bu iki cihânda benden gayrı hâkim-i mülk hâfızları virdüğüne hâmd-ü senâlar ve dağı buyurdu kim Hakk’dan şîrâf-ı mustakîm ve enbi-yâya virdüğü ni‘metleri istiyevüz ve gâdabsuz ve dâlâletsüz ola ve dağı kâmile bil büküp ve kâh yüz yire urup bu şîrâf-ı mustakîmde olan ni‘metleri istiyevüz. Tâ ki ni‘metlerimiz arta ve şîfât-ı nâriyye zulmetlerinden ve şîfât-ı nûriyye hicâblarından kıurtara ve kendinün muğabbetünden gayrı gönülümüzden gidere bu niyyetün üzerine nemâz kılavuz. Ve oruç kıutavüz ve hâcca arzu ve zekât virevüz. Tâ ki dileğimiz kıabul ola. Bu fî‘âllar Hakk’dan bize revâdur. Her kim tabî‘i hâzıķun nehy itdiğünden perhîz itse ve emr itdiğünü yerine getirirse bu zulmetlerden kıurtula, Hakk’a vaşıl bula. İki cihânda hâlife-i Hakk olup, pâdişâh olavüz ve dağı buyurdu kim ‘ibret-i nazar ile yiryüzine nazar idevüz. Yiryüzinde olanlar nice ölürlere ve nice dirilürlere görevüz. Kıavluhu te‘âlâ; “Fenzur ilâ âşârî rahmetu’llahî keyfe yuğyî’l-ard ba‘de mevtiha” ve hâzreti resül ‘aleyhi’s-selâm buyurur; “men lem ya‘ref el-hikme fehü ganî fî ma‘rifeti’llah” ya‘ni her kim ki hikmet bilmesse ma‘rifetu’llah’da aru degildir. Pes ma‘lûm oldu ki hikmet bilmiyen Allah’ı bilmez imiş. İmdi bize lâzım geldi ki hikmet-i ilâhiden Hakk bildürdü ki kıaderi mü’minlere bildürüp hayr idevüz. Tâ ki fâ‘ide ideler. İmdi iy tâlib-i Hakk yirleri ve gökleri ve çâr unşûrı mecmû‘-i vü‘üd-ı ‘âlemî, esbâb-ı ilâhiden kııldı ve kâr-hâne-i ilâhiden üç nesne işlenür, biri nebât, biri hayvân biri vü‘üd-ı insân, bu üçinün vü‘üdlarınun menşe‘i şudur Hâzreti risâlet penâh ‘aleyhi’s-selâm buyurur; “külli şey’in mine’l-mâ‘i hayy” menşe‘i hayatdur ve şîfât-ı Hakk’dur ve bitiricidir ve yel tazeleyicidir, ve od büyüdüricidir ve pişiricidir ve gökler sa‘âdetün ve şekâvetün ve ‘ömrün ve hüsnün güzel mi yâ çirkin mi ola? ve kıaddi uzun mu ola veya kıışa mı ola? ecnâs ve eşnâlık veya delķ ve muğabbet ve gâvga ve hareket ve sükût ve faqr ve gınâ ve küfr imân bu mecmû‘ kim zıkr olundu gökler hârekâtından ve yıldızların cünbişinden hâşıl olur. Hâzreti Mev

ای فی حیران مبدئو فاقو برا با سنده

lāna kuddise sirruh buyurur; “yazı dimegün aşlı budur. Ammā gökler toğuzdur berk-ı sākī nürdür. Hiç yıldız, ay yokdur aña felek-i aţlas dirler zāte’l-burücdür ve iştilāh-ı meşāyihda ‘ālem-i ervāh ve ‘ayn-ı ‘ayān-ı sābite dirler bu felek yāb yāb döndüğüne felek-i şevābitdürler üçyüz altmış biñ yılda bir kez devr ider nük üş-ı ‘ālemün naqqāşıdır. Mā-bākī felekler vücūd-ı ‘unsur diyü divīdī dürşü mürekkebdür ve ‘ālem kitāb-ı Hāğdur dest-i kudretle bu eflāk harekete gelüp bu dört ‘unsur kitābında bu şüretler kim huţuf-ı ilāhīdür nice dirlerse yazar, mā’ni yok Hāğ sühbāna ve te‘āla bu eflāk-ı nücümüñ seyyarātı sebebiyle bu ‘ālemi yılda bir kez öldürür ve dirgürür bu ‘ālemün bir yılı felek-i şevābitün bir kez devridür. Ammā Hāğ-ı ‘ālem hesābların bilmek için güneşin bir devrine bir yıl dirler. Güneş devri hesābınca felek eviniñ biñ yılı bir gündür yedi biñ yıl bir haftasıdır. Ve otuz biñ yıl bir aydır. Ve üç yüz altmış günü bir yıldır. İmdi iy (sahib-i) başiret gel hikmet-i ilāhiye nazar eyle Hāğ te‘ālā vücūd-ı dünyā güneş devri hesābınca her yıl öldürür yine mişalen hāğ ider. Ammā mecmu‘ı ‘ālemi felek-i şevābitün devri hesābınca her gün ve her yıl öldürür yine mişalen hāğ ider Kāvle te‘ālā; “E ve lem yerev enna’l-lahe’llezi hālaķa’s-semāvātı ve’l-arđa kādīrun ‘alā en yaħluķa mişlehum” ve Kāvle te‘ālā; “min-hā hālaķnā-kum ve fihā nu’idu-kum ve min-hā nuħricu-kum tāreten uħrā” k ādire, kudret ve mağdūr lāzımdır. Nitekim fa’ile fi’ıl ve mef’ül lāzımdır. Hāğ Te‘ālā yeñi yeñi ‘ālemi yaradur, hālık hadīd didiğünden murād olur bu felek-i şevābit on iki burç üzeredir. Ve yidi yıldızdan gayrı mecmu‘ yıldızlar bu felek-i şevābitde sābitdürler. Eflāk cism-i basıtdür. Ol sebebden dünyā göğünden her bir tā’ife mensubdur ve mürebbidür. Ve her biriniñ bir hikmeti vardır. Ve her biriniñ bir dürlü adı vardır. Yidinci felekde olan yıldızın adı zühaldür, meşāyihā ve kalem ehillerine ve hastalara ve bendelere mensubdur, ve mürebbidür. Şol vakit ki zuhal hoş hāl ola. Aña mensüb olan tā’ife daħı hoş hāl olur. Altıncı felek yıldızına müşteri dirler, ‘ulema, fuzala ve müftilere ve müderislere ve kādılara ve imāmlara mensubdur ve mürebbidür. Beşinci felek yıldızına mirrih dirler. Ümerāya ve sipāhilere ve uğrılara ve hāramilere ve cellādlara ve kaşāplara mensubdur ve mürebbidür. Ve dördüncü felek yıldızına şems dirler. Pādişāhlara mensubdur. Üçüncü felek yıldızına zöhre dirler. Ve oğlanlara ve çengilere ve sāzendelere ve güyendelere mensubdur. Ve ikinci felek yıldızına uţārid dirler. Hāzinedārlara ve defterdārlara ve ehl-i kalem ve naqqāşlara ve şā’irlere mensubdur. Ve birinci felek yıldızına kāmēr dirler. Vüzerāya ve ‘avām-ı nāsa mensubdur. Ve yıldızın ikişer burcı vardır. Şems ile kāmēr birer burcı vardır. Her kağı seyr iderken kendüye mensüb burçlara gelse şıf sa‘ādet bulur ol yıldızlara mensüb tā’ife refāhiyyet içinde olur ve her kağı seyr iderken zıddı burcında vāķı’ olsa şağıf, vebāl ve nekbet olur. Ve aña mensüb tā’ife ‘āciz ve zor zelīl olur. Ve iki yıldız birbirine düşse ve nā-terbī’de bulunsalar anlara mensüb olan tā’ife birbirlerine ‘adāvet iderler meşelā zühāl müşteri ile mükābilde veya terbī’de bulunsalar meşāyih ve ‘ulemā arasında ‘adāvet ola ‘ulemānuñ ekseri tālib-i fakr ola ve eger terbīde bulunsalar aralarında yarım dostluk ve ba’zı ‘ulemā fakr meyl ide ve iki yıldızbir burcda vaķı’ olsa aña kırān dirler. Ol iki tā’ifenüñ aralarında kıtāl ola bu eflāk-ı encüm yaradılardan berü bu hāl üzre seyr iderler. Emr-i Hāğ’ı yerine getirürler bu yıldızlar seyr idicidir. Bir birine muhālif dönerler ve birbirleriyle gāh teslis ve gāh terbī’de ve gāh muķābelede olurlar. Ol

sebebden aħvāl-i ‘ālem daħı bir karar üzere olmaz. Ammā bir kişi kim ‘ālemde vücūda gelse ol toğduğı vakıtden kağı burcda toğsa ol burc kağı yıldız mensüb ol kişiniñ settāresi olur ol yıldız ne tā’ife mensüb eylese bu kişi ol şıfata meşğul olur ve aña tālib olur ve eger tāli‘i sa‘d-i ekber ise ol tā’ife arasında ‘aziz olur. Ve eger tāli‘i naħs-i ekber ise zelīl olur. İllā meger ol toğduğı vakit mā-bākī yıldızlar şarkda ola, eger şarkda olsa bu kişi yidi iklim pādişāh ola ve eger ba’zı şarkda ve ba’zı cenūbda ve ba’zı eminde ve ba’zı nükbede ve ba’zı kuvvetde ve ba’zı vebalde ve ba’zı farzda olsa bu kişiniñ ‘ālemde hāli muhālefetde gāh sa‘ādet-i devlet yüz göstere. Ol şarkda olan yıldızlara mensüb tā’ifelerden istifāde göre, gāh ola ki devlet yüz çevire ol nükbet vebalde olan mensüb tā’ifelerden çok cefalar göre ve devletine māni‘ olalar, devletinüñ sebātı olmaduğına sebep olur. Her kişi settāresine göre devlet sa‘ādetin bulur gerçi bu bābda hikmet-i ilāhī çoğdur. Ammā kelām-ı mağzar olmağ için bu miğdār zıkr olundu. İmdi Hāğ te‘ālā hāzretleriniñ iki şıfatı vardır ve hadde muķābildür, laţifedür ol leţāfet münāsebetiyle bātında olan şıfat-ı mağzı zühūr buldı mecmu‘-ı şıfat Hāğ’la meşūf oldu ve bir yüzi ‘ālem-i keşredür bu ‘ālem-i keşretde olan yüz münāsebetiyle mağz-ı zühūr bulup vücūda geldi ve bu vücūd münāsebetiyle mecmu‘-ı şıfat-ı Hāğ münāsib vücūdlar ile ‘ayān oldu ve ‘ālem-i keşret oldu. Her şey’ bir şıfatuñ mağzarı oldu. Her şıfat bir şey’e māhiyyet oldu. Ol sebebden Hāzreti risālet buyurur “Allahümme erine’l-eşyāyi kemāhi” ya’ni cemi‘ şıfatlarınıñ bañā göster demek olur. Öyle olsa bātında ve zāhirde olan Esmā-i şıfat, hāmi‘ olan zāt-ı hāķıķat-i Muħammediyye’dür. Allah bir ism-i zāt-ı müstecmi‘-i cemi‘ şıfatdır ve şıfat-ı müstecmi‘-i zāt-ı hāķıķat-i Muħammediyye’dür. Ve zāhirün varlığı oldur ne bātın vücūd bulur ve ne zāhir vücūd bulur ansuz, zīrā sebep-i kevneyndür, vücūd-ı ‘ālemindür, iy sāhib-i başiret bir garrā ma’ni diñle kim hāğ niye dirler ve bātın niye dirler. Tā bu ma’niden Hāğ’ı kendüñde bulmağa yol ola, bil ki iy ‘aziz hāğ varlığı dirler ve bātın yokluğa dirler. Varlık şıfat-ı ziyādur, yokluk şıfat-ı zulmetdür. Varlık şıfat-ı hayātdür, yokluk şıfat-ı memātdür. Varlık şıfat-ı ‘ālemdür, yokluk şıfat-ı cehldür. Hāşıl-ı kelām ‘adem-i mağz aña dirler ki anda zāt ve şıfat olmiya zāt şıfat, varlık şıfatdır. Varlık şıfatınıñ nihāyeti yoğdur. Ammā sekiz şıfat vardır ki zāt anlar ile kā’ımdür. Nür vara dirler. İştilāh-ı meşāyihda bunlara şıfat-ı semāniye dirler, hayy, beķā, ‘alīm, kādīr, merīd, mütekelim, semī‘, başīr, mā-bākī şıfat-ı ef‘ālīdür. Meşelā kerīm, gāffār ve settār ve rezzāk vedūd gibi ve bunlardan ne kadar şıfat var ise ef‘ālīdür. Zāt ol sekiz şıfat ile kā’ımdür. Mā-bākī şıfat-ı zāt ile kā’ımdür. İmdi iy tālib-i Hāğ sen seni iste gör. Hāğ şıfatla sende ‘ayāndur ve her niye kim baksañ Hāğ’dan özge nesne yoğ ve her ne kim vardır, Hāğ’uñ varlığıyla vardır. Varlık Hāğ’ıñ nürüdür. Kāvle te‘ālā “Allahu nūru’s-semāvātı ve’l-arđı” nūr aña dirler ki evvel kendü ‘ayān ola, mā-bākī anuñla ‘ayān ola, nūr varlığı dirler ziyā anuñ şıfatıdır, varlıktan özge nesne yoğdur. Cemi‘-i eşyā varlığıla var oldu. Kāvluhu te‘ālā “Vallahi ‘alā külli şey’in şehīd” her şey vücūdsuz ‘ayān olmaz çün eşyā vücūdda ‘ayāna geldi öyle olsa her şey’i sāhid oldu ya’ni ‘ayān idici oldu. Şeyh Mağmūd Şebūsteri kuddise sırrahu vişāl bābında buyurur;

“Kārib oldur ki şāçıla aña nūr,

Ba’id oldur ki varlıktan ola dūr”

ya’ni Hāğ’a kārib vişāl bulan oldur ki varlığı ile var oldu ya’ni vücūda geldi. İmdi iy tālib Hāğ’ın şerīķi ve zıddı ve misli ve hemtāsı yoğdur zīrā varlığıñ zıddı ‘ademdür. Hāzret-i risālet-penāh şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurur; “inne’l-lahe tebārek ve te‘ālā hālaķe’l-hālık fī zulmete reşş ‘aleyhi min nūra” iy

²⁷Rum 30/50 (ayet metinde yanlış yazılmış.)

²⁸İsra 17/99 (ayet metinde hatalı hem de eksik yazılmış)

²⁹Tā’hā 20/55 (ayet metinde hatalı yazılmış)

³⁰“Allah’ım bize eşyanın hakikatlerini olduğu gibi göster”

tâlib-i Hakk yokluk içinde görünen Hakk'ın varlığı nürdür, eşyâ zıddıyla bilindi varlığın zıddı yokluğudur. Ve dirinin zıddı ölüdür. Mahmud Şebusteri buyurur;

‘Adem bir âyinedür, ‘aksi âdem
Ne nesnedür bu ‘aksiün ‘aynı âdem

Cihānuñ çünkü ‘aynı oldı insān
Olur bir ‘ayn içinde şahş nihān

Niye kim bakar iseñ gören oldur
Hemān bir gün arada qurı yoldur

Gören gözden diriseñ göz degildür
Gören gözde bebekde göz degildür

Cihānuñ sensin [nürü] gözün aç bak
Ki göz bebeginiñ nürüdür ol Hakk

Cihān insāndur, insān cihāndur
Söz aňlayana bu söz pes hemāndur

Sadefdür bu cihān dürrüdü insān
Velî dür eyleyen ana ‘ișyān

Bî-hamdi’llāh ‘ayān oldum Hakk’ın ‘ayn-i ‘ayānından. Vücüdüm küllî nür oldı yāriñ hüsnî çerāğından. Muşavver ‘ayn-ı naqqāşum bir gün ‘ālem uş fāşum yāzıldum bir kitāb oldum anuñ şerh-i beyanından. Uruldu şür-ı rahmānî çalındı tabl-ı sultānı Hakk’a şükür ehl-i münkirler çekildiler hisāniden. Tecellî tutdı afākî cemāl-i hüsn-i tābından Götürdi perde-i zulmet ‘ayān oldı niķābından. ‘Adem hergiz vücüd bulmaz vücüd olan ‘adem olmaz saçları nür ile envār bu gün ‘izz ü celālinden. Göründi cümle gözlerden bilindi cümle sözlerden. Ne ferdādur ‘aceb bilsem yārın vaşl-ı vişālinden. Latîfî vaşlına irmiş cemalini ‘ayān görmüş kuşanmış ‘ışk zünnārın geçübüdü kıl ü kalinden. Cemālün āyinesinden ‘ayān ‘ayn-ı zāt oldı. Görünen zaftta hüsnünde kamu hüsn-i şifāt oldı. Göründi nür-ı zātından ‘ayān oldı şifātından Vücüdün imtihanuñda kamü eşyā nebāt oldı. Cihānuñ varlığı senden hayāt-ı nefħa’i cāndan kamu eşyā cihānuñdan cemālîne ‘ayān oldı. Gören sensin, görünen sensin bu eşyānıñ vücüdında Celālîne cemālîniñden dideler çeşm-i cān oldı Bu zulmet içre her kim ki içübdür āb-ı hayvānı Olubdur Hızr-veş zinde ki āhır cāvidān oldı. ‘Araz cevherle cān oldı ki ğayrı külli ķān oldı. Karışdı nür ile zulmet zemīn ü āsumān oldı. Latîfî’nüñ sözi haķdur gerek anla gerek dur bak İçinde bir ‘araz yokdur ķamu şıdķ-ı imān oldı.

Gel imdi iy tâlib-i Hakk cān kulağın aç anla kim bu tafşıl ‘uşşāk uñ tarîķidir. Bu tarîķ seni Hakk’a vaşl mümteni’dür, tarîķ-ı enbiyā ve tarîķ-ı evliyā ol tarîķ kim yukarıda zikr eyledik ‘amel-i cennet idi. Meselā zikir gibi fikir gibi ve mişāl-i hayat ve abdest ve nemāz ve oruc ve zekat gibi bu mecmû ‘amel idenler sebeb-i cennet ve yahüd sebeb-i cehennemdür. Meselā tarîķinde gusl oldur ki gönülünü Hakk’dan ğayrıdan yuya, hiç ‘ālem-i şuretde gönülünden eser kalmıya ve illā bir zerre hayırdan ve şerden gönülünde nesne kılursa cennet haķikatdır bu cenābetle yüz biñ yıl başı secdeden kaldırmasa maķbül hażret degildür ve ‘ışk abdesti oldur ki iki cihānuñ muħabbetini gönülünden gidere bu iki ‘ālemden gönülüne nesne gelürse abdest ve yine abdeste çāre ide çün abdest yeñi ola iki haķdan ğayrıdan bağlıya sađ elin bağın ve

şol elin zāhir gibidür ve sađ āhîret ve şol dünyā gibidür ya’ni bunların fikrin-den el bağlıya kible’i haķiki ki mü’miniñ kalbidür. Yüzünü kible’-i haķikine döne ammā Mekke ‘ışk-ı ilāhidür. Aña uya ya’ni tavzih-i haķda sākin ola bu nemāz maķbül olduğın ‘ālameti oldur ki Hakk Te‘ālā cemālîñ ‘ayān ide Kavlulu Te‘ālā; “vā‘bud Rabbeke hattā ye’tiyeke’l-yakūn” ve ‘ışk orucı oldur ki Hakk ğayrıdan dilin ve gövden ve kulağın kese ve ‘aşıkların haccı oldur ki vaţan muħabbeti dünyādan mü’miniñ kalbi ki tekye-i haķikidür. Aña müteveccih yedi kez tavāf ide her mertebede bir ‘ālamet zāhir ola evvelki mertebede yeşil nür göre ikinci mertebede gök nür göre üçüncü mertebede kıvıllı nür göre dördüncü mertebede şarı nür göre beşinci mertebede aķ nür göre altıncı mertebede kara nür göre yedinci mertebede bî-renk nür göre her kaņğı ‘aşık Mekke’-i haķikiyi bu tertib şay tavāf itmeye haccı maķbül degildür ve ‘aşıkların āhiri Hakk’dan ayrı olmamaķdur ve imānı Hakk’a vaşıl bulmaķdur. Hażreti Mevlānā ķuddise sıruhu buyurur; “her kim zülfünü gördi kāfir ve her kim yüzünü gördi mü’min oldı”. Zülfünden murād ‘ālem-i keşretdür. Yüzünü görmekten ‘ālem-i vaħdetdür” Hażreti Risālet ‘aleyhis-selām buyurur; “Ed-dünyā harām ‘alel ehli el-āhîret vel-āhret harām ‘alī ehli ed-dünyā ve hümā harām ‘alī ehli Allah” dünyā ehline āhîret harām āhîret ehline dünyā harām ve ehli Hakk’a dünyā ve āhîret harāmıdır. Ve her kim Hakk için dünyānuñ ve āhîretüñ murādlarından geçe ve kendinüñ varlığından geçe vişāl bula bî-şek.

Cihānı terk eyle cānan gerekse
Unut ğayrıyı Hakk’a imān gerekse

Gönül evinde ķoma ğayrı sev
Gider ađyārı mihmān gerekse

Kuşān ‘ışk kuşāğın zünnārı terk it
Cemāl-i nürüyle sübhān gerekse

Vücüdün cihān pür-nür olubdur
Ve “in min şey” oķu bürhān gerekse

Fedā kıl cānını ‘ışkıñ yolında
Bu ‘ıyde Hakk için ķurbān gerekse

Saňa sensin cemālîñ ‘arz eyler
Bu zulmet içredür hayvān gerekse

Latîfî ‘ışk pāzarı ķoma elden
İrişe rahmet-i Rahmān gerekse

İmdi iy ‘aziz, tâlib dağı üç kısımdur bir kısmı ‘aşık meşrebdür. Bir kısmı muħabbet meşrebdür. Bir kısmı muķalliddür. Ammā anlar ki ‘aşık meşrebdür tâlib-i Hakk’dan kaħırlar ve belālar olsa hiç ‘aynında degildür. Belki cezāsı artıķca şevķı ve zevķı dā’imā ziyāde olur vuşlat arzusındandır. Dāreyn anlara harām olur, muħabbet-i āhîret perde-i nür olur. Ve muħabbet-i dünyā perde-i zulmātı olur ve kendi varlığına niķāt-ı dost dirler ki beşeriyetdür. Anı Hakk Te‘ālā yedi ķudretiyle getürtür aña ķurtulmaz. şunlar ki muħabbet meşrebdür ekser anlara perde’-i nürānî hicāb olur. Meselā zühd ve tātāt gibi. Ve ‘ilme mađrūr

³¹Nur 14/35

³²Buruc 85/9

³³Vezin gereği eklenmiştir

³⁴Hicr 15/99 (metinde hatalı yazılmış.)

olmak gibi. Ve Hakk yolunda cevri ü cefâyâ fâkhat getirmezler yine Hakk'ın muhabbetin terk iderler ammâ şunlar kim muğ alliddürler, aşığı zevk, şevk, şefâ içinde görürler ve bu yolu asân şanup heves iderler ve görürler kim bu hevesden dünyâları şüglından kalurlar ve her şey'i terk iderler anlar perde-i zulmeti hicâb üzerine ölürler. Bu zulmetde kalurlar ammâ şunlar kim ne aşkı var ne muhabbet var, ne hevesi var, dâll-ı muğillidürler ve merdud-ı Hakkdurlar ve şeytânîdürler Allâha şıgınuruz anlarınşerrinden, kim anların gönüllerinde Hakk muhabbeti yok dur alâmeti şekâvetdür. Ne'üzü- billâh ışık olmayan gönülde cân olur mı? Şol cân ki ışksız ola olur mı? İy aziz aşıkların nazarı kimyâyı sa'âdetdür şöyle muğallid aşık ile muhabbet eylese aşık olur ve eger aşık müşâhabet eylese maşûk olur derd-mend, olmak dilersen iste şahib-i derd bul. Şöyle ki cemî' âlemlerde aşıkla müşâhabet eylemek efdaldür. Zîrâ a'mel-i şâlihe sebebdür, cennetdür ve aşıkla müşâhabet eylemek sebebi vişâldür. Ammâ bu iki taşrası şekâvetdür. Her kim iki cihânda tevâzu' ve muhabbet ve rahim ve şefkât ve halim ve lafif ve kerim ve müveddet ve takva ve kanâ'at ve tevekkül ve şıyâm ve kıyâm ve gayret-i hak ve her kim bu şıfatları kendüye âdet eylese kâmil ile müşâhabet eylesün. Andan gayrı çâre, dermân yokdur vesselâm.

SONUÇ

Ferîdüddin Attar'ın Esrâr-nâme adlı eseri, Anadolu'da başta Mevlâna olmak üzere birçok mutasavvıfa ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, edebiyatımızda tespit edilmiş olan Esrâr-nâme'ler ve müellifleri kısaca tanıtılmıştır. Metin incelenmesi yapılmış olan Esrâr-nâme'nin yazarı Şeyh Latîfi ve ona atfedilen nüsha hakkında bilgi verilmiştir. Eser, Latin harflerine transkribe edilerek okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Latîfi'ye göre tüm insanların kalplerinde maraz vardır ve bunun çaresi de Allah'ı zikretmek ve taatini eksiksiz yapmaktır. Dinî vecibeleri tam olarak yerine getirmek için mutlaka bir mürşide ihtiyaç vardır, insan ne kadar bilgili olursa olsun, bu bilgiyi kullanmak için kâmil bir klavuz gerekmektedir. Kurtuluş ancak bu şekilde olur. Bu risale de bu tez üzerine kurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

AYAN, Gönül. (1996). Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme (İnceleme-Metin). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.AKDTYK.
AYAN, Hüseyin. (1990). Nesîmî Divânı. Ankara: Akçağ.
AYVERDİ, İlhan. (2005). Kubbealtı Lügatı, Misallî Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: KubbealtıNeşriyat.
ÇELEBİOĞLU, Ayşe. (2011). Huzûri ve Manzum Esrâr-nâme Tercümesi. Yayınlanmamış DoktoraTezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
DEVELLİOĞLU, Ferit. (2003). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi
DİLÇİN, Cem. (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara.
ELMALILI, Hamdi Yazır. (1996). Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali, İstanbul.
GÜZEL, Abdurrahman. (2006). Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı. Ankara: Akçağ.
İBRÂHİMİ, Dâvud. (1991). DİA, c.XI, İstanbul.
EYDURAN (SUNGURHAN), Aysun.(1999). Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'arâ, İnceleme-Tenkitli Metin. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
İPEKTEN, Haluk, Mustafa İSEN vd (1988) Divan Edebiyatı İşimler Sözlüğü, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

KAYABAŞI, Bekir. (1997). Kâf-zâde Fâ'izi'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KILIÇ, Filiz. (1994). Meşa'irü-Şu'ara İnceleme Tenkitli Metin. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

LEVEND, Agah Sırrı. (1984). Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar. İstanbul: Enderun Kitabevi.

ÖZKAN, Ahmet. (2006). Abdullâh-i İlahî'nin Esrâr-nâme Adlı Eseri. Yayınlanmamış YüksekLisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAMİ, Şemsettin. (2002). Kâmûs-ı Türkî.İstanbul: Çağrı Yayınları.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri. (2005), Eski Türkiye Türkçesi, Ankara: Akçağ.

TUĞLUK, Halil İbrahim. (2008). Lâmekânî Hüseyin'in Esrâr-nâme Tercümesi. Turkish Studies, Volum 3/4, 818-865.

ULUDAĞ, Süleyman. (2002). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabcacı Yayınları.

YILMAZ, Mehmet. (1992). Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlük (Ansiklopedik sözlük), İstanbul : Enderun Kitabevi.

Münâvî, et-Teârif. Erişim Tar. 20.10.2013. www.altinoluk.com. Gönül Bahçesinden Osman Nuri TOPBAŞ.